

Ivan Hodovský — Stanislav Hubík: Svět a náboženství

Praha, Svoboda — Pravda 1983, 254 s.

Před koncem loňského roku vyšla v edici *Kritika buržoazní ideologie* společná práce I. Hodovského a S. Hubíka *Svět náboženství*, s podtitulem *Ke kritice současných forem apologetiky křesťanství*. Sestává ze tří rozsáhlých kapitol.

Úvodní kapitola se zaměřuje na *Problém světa v křesťanské teologii a filozofii* a její první část nese nadpis *Krise současného náboženství a idea obratu křesťanství ke světu*. Na výsledcích několika různorodých, na sobě nezávisle prováděných sociologických a demoskopických výzkumech religiozity autoři prokazují složitost empirického zachycení náboženského vědomí a chování jakéhokoli druhu, což je dáno složitostí a rozporuplností náboženství jakožto specifického společenského jevu. Z toho vyplývá i fakt, že přes nepochybně výrazný pokles vlivu a významu náboženství, který můžeme v současnosti pozorovat dokonce i v podmínkách kapitalistické společnosti, nelze tento všeobecný trend na empirických datech prokazovat jednoduše, vždycky a všude.

Sami autoři upozorňují na znovu se objevující zvýšené vlny mimořádného zájmu, zvláště v aktivitách nových náboženských hnutí, projevujících se hojně mezi mládeží a v sektách. Docházejí ke shrnující hypotéze, že současná kapitalistická společnost, procházející jednou ze svých nehlubších krizí, náboženství potřebuje, právě tak jako náboženství stále více „potřebují“ Západní krizovou společnost. Tento závěr dokazují také výsledky nedávných sociologických výzkumů mládeže v Polsku, na nichž je patrné, jak i v socialistické společnosti může za určitých sociálně ekonomických podmínek stále ještě docházet v některých společenských skupinách k regeneraci zdánlivě překonaných forem světového názoru.

V každém případě vše nasvědčuje tomu, že v dnešním světě máme skutečně co do činění se stále výrazněji se prosazující ideou tzv. *obratu křesťanství ke světu*. Jedná se o „takovou přeměnu křesťanských struktur, která chce napomáhat účinnější obhajobě náboženské víry před kritickým soudem moderního rozumu, před vědeckým poznáním a jakýmkoli objektivním a pravdivým výkladem skutečnosti vůbec“ (s. 16). Zkušenosti posledních dvou desetiletí ukazují, že praxe křesťanského obratu ke světu se uskutečňuje hlavně v těchto třech významových rovinách: 1. v rozpornosti postavení člověka v současném světě, v němž rozšiřující se moc a schopnosti nevedou vždy přímo k žádoucím výsledkům. 2. ve snaze o větší přiblížení věřícího křesťana společenské praxi a 3. ve větším důrazu na věroučné základy křesťanství.

Ve druhé části *Problém světa, člověka a boha v novodobém křesťanství*, je teologicky a filozoficky řešen vztah svět — člověk — bůh.

Třetí část, *Pojetí světa v křesťanské teologii a filozofii: Dietrich Bonhoeffer a Teilhard de Chardin*, seznamuje čtenáře s modernizačním úsilím dvou teoretiků: německého evangelického teologa D. Bonhoeffera a francouzského jezuitu, antropologa a filozofa P. Teilharda de Chardin. Zvláště uvedení názorů prvního z nich, u nás nepochybně méně známého, je přínosem samo o sobě. Oběma těmto autorům je společná kritičnost vůči nejrůznějším stránkám křesťanského světónázorového učení. Jejich myšlenky nebyly nikdy přijímány oficiálními církevními představiteli bez výhrad. Naopak, často v nich bylo spatřováno nebezpečí, schopné narušit integritu křesťanské ideologie i soudržnost samotného křesťanského hnutí. Přesto se v obou případech jedná o pouhé teoretické, abstraktní reflexe, používání nových pojmů a dodržení nedotknutelnosti samotného idealistického základu náboženského názoru na svět.

Ovšem sílící vliv světa a vlastně života lidí vůbec na současný stav náboženství a jeho teoretická východiska nadále a ve stále větší míře pokračuje, a to zejména na poli politiky jakožto praktické realizace střetu ideologických hledisek. Těmto otázkám je věnována čtvrtá část, s titulem *Od teologie k politice, od politiky k teologii*. Jak je vidět, nemůže si v současnosti ani teologie nevšímat objektivních příčin sekularizace, k nimž se především řadí všeobecná industrializace a urbanizace, jimi podmiňovaný způsob života vyspělých kapitalistických a socialistických zemí.

Závěrečná pátá část první kapitoly potom přibližuje samotné ideologické důsledky obratu křesťanství ke světu.

Obsahovým zaměřením celé druhé kapitoly, *Problém jazyka v křesťanské teologii a filosofii*, jsou lingvistické otázky, představující v současné křesťanské teologii a filosofii velice významnou a propracovanou tematickou oblast. O tom svědčí již první část, *Krise současného náboženství a idea obnovy „božího jazyka“*, v níž se za klíčový rys problému obratu křesťanství ke světu považuje otázka jazyka jakožto prostředku komunikace. Jakmile se totiž jazykové otázky objevily na počátku století ve středu pozornosti vědy a filosofie, staly se záhy také nedílnou součástí teologických prací v podobě kritického zkoumání a zdokonalování „božího jazyka“.

Toho se blíže dotýká druhá část kapitoly, *Jazyk a buržoazní filosofie*. Na půdě buržoazní filosofie dospívá buržoazní myšlení ve svých analýzách jazyka postupně k fideistickému a teologickému stanovisku. Jak uvádějí autoři, „postpozitivistická analýza jazyka objektivizovala, tj. socializovala a pragmatizovala ideje a východiska subjektivně idealistického empirismu a potlačila logický apriorismus novopozitivistického, ev. humeovského typu“ (s. 117). A právě tento „fideistický aspekt postpozitivistické analytické filosofie jazyka je jedním z velkých paradoxů současné buržoazní filosofie“ (s. 116).

Podstatná pozornost je těmto otázkám věnována v následující části, *Jazyk a protestantská teologie*, neboť zvláště v protestantismu je problém smyslu jazykových výrazů pozorně reflektován. Jedná se zejména o takové aspekty náboženského jazyka, jako je supranaturalistický výraz pramenící z mytologické povahy tradiční prezentace křesťanského náboženství, teistické struktury obsažené v jazyce náboženství, předkarteziánský, v podstatě judaistickohelénský způsob výkladu světa atd.

V rozboru vztahů *Od filosofie k teologii, od teologie k filosofii*, jímž je věnována čtvrtá část, docházejí autoři k důležitému souhrnnému poznatku: „scientisticky orientovaná filosofie (pozitivismus) uzavírá s fideismem kompromis. Antiscientisticky fundovaná filosofie (filosofie života) fideismu přitakává“ (s. 141).

Závěrečná pátá část, *K ideologickým důsledkům lingvistického fideismu*, podtrhuje komplementaritu obratu křesťanství ke světu a obnovu „božího jazyka“ v dnešním buržoazním vědomí. Nakonec autoři docházejí k závěru, že „komunikativní aspekt bude vystupovat do popředí o to víc, oč méně srozumitelná bude buržoaznímu vědomí krizová kapitalistická realita“ (s. 174).

Kromě problémů světa a jazyka se v dnešním křesťanství stává samostatným okruhem ideologický boj, probíhající mezi materialistickým, marxisticko-leninským vědeckým učením a idealistickým a náboženským světovým názorem. Těmto otázkám je věnována třetí kapitola *Náboženský synkretismus v boji proti marxismu-leninismu*. V její první části se pojednává o formách teologické a buržoazně filozofické dezinterpretace marxistické kritiky náboženství.

V posledním desetiletí lze buržoazní výklad marxistické kritiky náboženství rozdělit přibližně do tří skupin. První tvoří názory představitelů křesťanské teologie, kteří v zásadě navazují na tematiku „dialogů“ šedesátých let. Do druhé skupiny patří zastánci novodobého revizionismu. Třetí forma zahrnuje dezinterpretace marxistické kritiky náboženství v projevech otevřeného antikomunismu.

Druhá část této kapitoly se znovu, podrobněji vrací k otázce kritiky náboženství v dílech klasiků marxismu-leninismu. Zvláštní pozornost je věnována návaznosti Leninova přístupu k náboženské otázce na pojetí K. Marxe a B. Engelse.

I když — s ohledem na zájmovou orientaci čtenářů Sociologického časopisu — byl záměrně zvolen poměrně dost obsáhlý výčet hlavních problémů, jímž se společná knižní publikace I. Hodovského a S. Hubíka věnuje, zdaleka tím nebyly postiženy všechny její přednosti. Vždyť jen kupříkladu v souvislosti s ústředním tématem (náboženstvím) jsou zde v novém kontextu z marxistických pozic analyzovány četné práce předních buržoazních filozofů: vedle těch u nás relativně dosti známých (M. Heidegger, E. Husserl, E. Fromm) je zde možnost blíže poznat také některé dosud neprávem poněkud přehlížené (H. G. Gadamer). Sociologicky orientovaným čtenářům se možná bude zdát recenzovaná práce na první pohled méně relevantní pro konkrétnější vidění problémů, než byla kupříkladu nedávno vydaná a tematikou příbuzná kniha B. Kvasničky *Socialistická společnost a náboženstvo*. Přispívá k tomu mimo jiné i méně časté využívání empirických údajů. Ovšem to samo o sobě nelze pokládat za nedostatky, neboť celkové pojetí a zpracování knihy *Svět a náboženství* je prostě odlišné — filozofické.

A právě v tomto ohledu je kniha ve svém oboru „kritiky buržoazní ideologie a revizionismu“ především díky své teoretické hloubce a fundovanosti cenným příspěvkem, který může být nakonec velkým přínosem také pro vlastní sociologickou práci, zejména pokud se dotýká aktuálních otázek světónázorové orientace, či dokonce samotného náboženství. Neboť zde možná více než kdekoli jinde se v současnosti stále zřetelněji projevuje potřeba hlubšího teoretického uchopení zkoumané

problematicky. K tomu je kniha I. Hodovského a S. Hubíka nejen kvalifikovaným poučením, ale i potřebným vybídnutím a podnětem.

Miroslav Foret

Vaněk M. a kol.: Psychologie sportu. Rozbor psychických složek sportovního výkonu
Praha, Olympia 1984, 202 s.

Na rozdíl od sociologie sportu, která si u nás zatím jen s obtížemi vytváří profesionální a publikační zázemí svého rozvoje, má psychologie sportu již dlouhou tradici a solidní profesionální zázemí. Svědčí o tom i nová publikace nakladatelství Olympia autorského kolektivu pracovníků Fakulty tělesné výchovy a sportu v Praze, zaměřená na rozbor psychických souvislostí sportovního výkonu. Publikace navazuje na předcházející učebnici *Psychologie sportu* přibližně téhož kolektivu(1), nicméně představuje novou kvalitu svým akcentem na problémy výkonnosti a výkonu. Toto zaměření činí publikaci mimořádně zajímavou i pro sociology, neboť rozbor výkonnosti a jejích sociálních korelátů i důsledků představuje jeden ze základních úkolů sociologického zkoumání a má i své makrosociální souvislosti. Sport funguje z tohoto hlediska jako určitý model obecnější problematiky, model o to zajímavější, že výsledky lidské činnosti jsou zde do značné míry objektivně měřitelné a mezinárodně srovnatelné.

Publikace shrnuje příspěvky různorodě orientované, přičemž se nepodařilo je sjednotit natolik, aby výsledný produkt působil jednotlým, systematickým a z hlediska extenze zkoumaných problémů exhaustivním dojmem. Publikace zahrnuje celkem sedm kapitol:

- *Psychologie a sport* (M. Vaněk)
- *Psychologické předpoklady utváření sportovního výkonu* (A. Rychtecký)
- *Vývoj osobnosti ve sportu* (V. Hošek)
- *Psychologie výkonnosti* (M. Vaněk)
- *Mentální hygienické aspekty sportu* (V. Hošek)
- *Sportovní výkon z hlediska sociální psychologie* (P. Slepíčka)
- *Role trenéra* (B. Svoboda),

přičemž těžiště publikace je nesporně v kapitolách I—V. Příspěvky se pohybují v obecné poloze a záměrně se nedotýkají specifických problémů spojených s jednotlivými sportovními disciplínami. Zahrnují problematiku z oblasti teorie učení, psychohygieny i sociální psychologie, přičemž některé příspěvky (např. kapitola VI.) se pohybují spíše v rovině výkladu základních pojmů sociální psychologie (např. pojem role, status, sociometrie apod.), jiné (kapitola VII.) bazírují spíše na meritorním výkladu zjištěných faktů. Zbývající pak jsou spíše učebnicovým výkladem, ilustrovaným příklady z praxe. Publikace je doplněna nepřiliš rozsáhlou literaturou (především sovětské a naší provenience) a četnými ilustrativními grafy a tabulkami. Příjemným zpestřením textu jsou doprovodné černobílé fotografie. Na druhé straně poněkud rušivě působí nejednotnost v odkazech na literaturu a místy i nesoulad mezi citovanými a do seznamu literatury zařazenými tituly. Sociologicky orientované publikace nejsou prakticky využity, byť text pochopitelně obsahuje řadu témat, která jsou na hranicích psychologie a sociologie a jsou též sociologicky zpracována (např. problém malých skupin, řízení na mikro- i mezoúrovni, otázky životního cyklu a volného času apod.).

Publikace je uvedena krátkou charakteristikou vzájemných vazeb mezi sportem a psychologií (M. Vaněk) a obsahuje i nepřiliš rozsáhlý úvod do dějin psychologie sportu. Cenný je exkurs do dějin sovětské psychologie sportu, která se začíná rozvíjet již ve dvacátých letech a v současné době představuje jedno z hlavních světových center psychologického výzkumu sportu. Autor konstatuje, že již po první světové válce se začal prosazovat trend postupného pronikání psychologie do sportu, především jako součást přípravy trenérů a kaučů. Masový zájem o psychologickou problematiku pak nastal především po druhé světové válce, kdy výrazně vzrostla náročnost a zejména kvantita tréninkových dávek u vrcholových sportovců, což se projevilo často pocitů přetřénovanosti, emocionální přesytenosti a psychické

(1) Vaněk, M. — Hošek, V. — Rychtecký, A. — Slepíčka, P.: *Psychologie sportu*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1980 (reedice 1984).

Vaněk, M. — Hošek, V. — Man, F.: *Formování výkonové motivace*. Praha, Univerzita Karlova 1982.